

Сергій ПАЛАМАРЧУК
студент Дрогобицької Духовної Семінарії

Хто не любить земляка свого, якого бачить, як полюбить людину взагалі, яку не бачить?
К. С. Люїс

Кажуть, патріоти – це люди високої гідності. Про цінність і гідність патріотизму і піде наше розмірковування в цій статті. Часто у різноманітному вияві патріотизму зустрічаємо неусвідомленість або й фанатизм останнього, щирість почуттів на ґрунті різних суспільних проблем перемішується з надмірною пихатістю або розчаруванням... У чому ж полягає гідність і правдивість патріотизму?

Патріотизм – це любов до Батьківщини в найширшому значенні (думаю, ніхто цього не заперечить). Так, це – любов... А любов хіба передбачає пихатість, фанатичне відстоювання своїх поглядів як єдино правдивих, неприязнь до інших? Адже «любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не заздрить, не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла» (I Кор. 13:1-8). Часто трапляється, що патріотизм перестає бути любов'ю, в якій є місце для всіх, і перетворюється в егоїзм, в якому є місце тільки для найціннішого Я. Людське серце, в якому немає любови, наповнюється чимось іншим, а все те інше, що віддаляє від любови, наближає до чогось протилежного – до нелюбови, егоїзму та гордині. Любов – це дар комусь, віддання, жертва задля когось. Егоїзм – це все задля мене самого, дар і жертва великому Я. Любов завжди скерована на ближнього, егоїзм – на себе. Отже, якість патріотизму залежить від фундаменту, на якому він ґрунтується. Існує два патріотизми – правдивий і «бісівський» [1].

«Любов стає бісом, коли стає богом», – так переспівує слова письменника ХХ ст. Дені де Ружмона видатний англійський християнський письменник англіканець [2] К.С. Люїс на тлі роздумів над висловом з Послання Йоана «Бог є любов» (I Йо. 4:8) [3]. Справді, коли любимо тільки заради любови, просто заради такого відчуття, а не Бога і ближнього, і це відчуття ставимо на перше місце, обожествляємо його, то любов перестає бути правдивою любов'ю за сутністю та «стає бісом». У такому разі ми все робимо не заради ближніх і Бога, на яких любов і має скеровуватись, а для того, щоб це відчуття-любов зберегти задля себе – а це вже егоїзм, гордість, «бісівська справа». Вона призводить до самознищення. Зрештою, це намагатимемось з'ясувати далі.

Повернімось до патріотизму. Правдивий патріотизм є доброзичливим і відіграє надзвичайно корисну роль не лише у суспільному, але й духовному житті людини. Коли ж він стає «бісом», очевидно – породжує зло. Щоб провести чітку межу між доброю і «бісівською» формами патріотизму, розглянемо його різновиди [4]. Це допоможе нам щиро любити свою країну.

Перший різновид – любов до свого дому, місця (місць), де ми виростили, близьких людей, знайомих, іншими словами, це любов до рідного краю (вітчизни), з яким пов'язані люди, наш устрій життя, рідна мова, рідна говірка... Як оцінити такий патріотизм? Якщо сім'ю назвемо першою сходинкою, яка віддаляє нас від егоїзму, то такий патріотизм – це наступна сходинка, яка віддаляє нас від егоїзму сім'ї. В сім'ї кожен вчиться жити для іншого і любити його, а патріотизм поширює таку любов на сусідів, земляків, співвітчизників. Звичайно, йдеться про ближніх в географічному і національному сенсі, але «хто не любить земляка свого, якого бачить, як полюбить людину взагалі, яку не

бачить?» [5]. Такий патріотизм, якщо зупинитись суто на ньому, як і інші людські почуття, може стати перепоною для розвитку більшої любові. Однак він може і сприяти розвитку такої любові, якої навчав Христос. Він може скріпити «духовні м'язи», для яких пізніше Божа благодать дасть кращу й досконалішу працю.

Маленька дівчинка няньчить ляльку, а доросла жінка – свою дитину. Можливо, колись прийдеться пожертвувати такою маленькою любов'ю заради більшої, «вирвати своє око», якщо воно заважає бачити більше, відкинути ляльку і взяти дитину. Втім, якщо цього ока немає, то немає і що виривати; якщо немає першої сходинки, то вельми важко буде піднятися до наступних, до висот любові Божої, до якої ми всі покликані. Ось і бачимо, що такий патріотизм – це «око» або «сходинка» – може допомогти або завадити, бо зі сходинки можна впасти або піднятися нею вище. Все ж, незважаючи на «небезпеку падіння», такий вияв патріотизму в жодному разі не є агресивним. У кожній свідомій людині, не обділеній увагою, він викликатиме пошану до чужинців. Чи можу я любити свій дім і країну, та не розуміти, що й інші за таким самим правилом люблять все своє? Другий різновид – особливе, деколи навіть благоговійно-священне, ставлення до минулого своєї країни [8]. Йдеться про минуле, яке живе в народній свідомості – велич пращурів, їх славні діяння. Таке минуле дає нам право наслідувати високі ідеали, адже ми – нащадки великих предків і тому не можемо зрадити ці ідеали. Почуття такого патріотизму є більш небезпечним, ніж попереднє. Справжня історія будь-якої країни, на жаль, містить безліч негативних фактів. Упевненість у тому, що велич, слава і героїзм є звичайними для нашого минулого – є неправильною думкою. Вона робить нас легкою здобиччю для критиків і «відкривачів» правди. А коли довідаємось з історії більше, коли нам «відкриють очі», наш патріотизм щезає і змінюється в злий цинізм, або ж ми навмисне відмовимося визнавати правду. Зникне патріотизм, пропаде любов і заміниться презирством, ненавистю і нехтуванням не тільки свого минулого а й теперішнього. Попри все, такий патріотизм, допоки він «здоровий», допомагає людині поводитись набагато краще, ніж без нього [9]. А щоб не потрапити в пастку, приховану в нутрошах «історичного» патріотизму, необхідно чітко розрізняти ґрунтовні історичні дослідження і героїчний епос, легенди, думи, сказання тощо. Поза сумнівом, що й останні містять історичну правду, але вона зодягнена у шати національного патріотизму. Простий приклад сучасності – анекдоти про українців, німців, англійців, в яких завжди наймудрішим виявляється українець (для росіян – росіянин), а згадаймо старі радянські кінофільми про війну, в яких перемагають завжди «наші». Подібна позиція простежується і в численних народних казках, легендах. Саме широта погляду на історичне минуле, а не його неусвідомлене звеличення, «обожествлення», допоможе нам зберегти чистоту почуттів патріотизму. Якщо ж героїчні легенди сприймати як наукові історичні факти, то це рано чи пізно приведе до думки, що «ми» особливі, виняткові та якимось чином успадкували героїзм від пращурів. Це, своєю чергою, призведе до наступного різновиду патріотизму, який є явно викривленим.

Третій різновид патріотизму – це не просто почуття, а впевненість та тверда віра в те, що наші країна і народ насправді є найкращими. Це така впевненість, яка на репліку: «кожен народ вважає, що його чоловіки найсмилівіші, а жінки – найвродливіші» відповідає: «так, в нашій країні так і є!». Такий патріотизм є небезпечним вже з початку свого існування. Він з невинної віри переростає в життєву позицію, а відтак і в певні її прояви, а це – нехтування, зневага і погорда іншими народами та культурами. Останні почуття здебільшого перетворюються в такі крайні негативні вияви націоналізму

(псевдонаціоналізму) [10], як нацизм, шовінізм і навіть расизм. Такий патріотизм є небезпечним і таким, що суперечить християнству і людській гідності [11].

Ще один, четвертий, різновид патріотизму є вірою в особливе призначення свого народу. Він базується на третьому різновиді: якщо наша нація найкраща і виняткова, то чи не покликана вона над всіма панувати? Це «обов'язок» або «право» певного народу бути для інших «просвітителами», «старшими братами». Наприклад, давні імперські народи «несли визволення від варварства» менш розвиненим народам (варварам), Європа, свого часу, «несла ярмо білих» стосовно своїх колоній і загалом Нового Світу (Америка, Африка, Індія тощо), нацистська Німеччина вважала, що окремі народи є непотрібними та негідними для існування і їх треба знищити, а інші зобов'язані служити «вибраному народу», більшовицька Росія виконувала роль «старшого брата» для слов'янських (та й інших) народів. Така життєва позиція є руйнівною для людської особистості зокрема і для суспільства загалом. Про шкідливість суспільного виміру такого «патріотизму» [12] свідчать численні історичні факти. Особистісний і духовний його вимір – саморуйнування людської особи через віддалення від свого образу і Подоби. Такий патріотизм, позаяк ґрунтується на самовивищенні, впевненості у винятковості, гордині та пихатості, а не на любові, скеровує особу не до образу, а до «безобразности», не до Подоби, а до безподібности, не до Бога, а до безбожжя. Звичайно, упродовж історії більш цивілізовані народи прищепили значну частку доброго іншим. Наприклад, європейці «привезли» християнство в Америку, допомогли тубільцям позбутись звичаїв людських жертвоприношень тощо. Еллінсько-римська культура вирішально вплинула на формування європейської цивілізації, розповсюдження та утвердження християнства. Можна навести чимало прикладів доброго впливу «старших». Однак якщо це добро має джерелом національний егоїзм та пихатість і насаджується насиллям, знищенням і бажанням когось примусити бути добрими [13], то ціна йому нікчемна. Зло породжує зло. Погляньмо, чи була хоч одна «благородна» імперська держава «просвітителів» і «старших братів», котра б не впала. Від них залишились лиш згадки (часто недобрі). Усі такі суспільно-політичні системи вмирають, а від смерті їх (як і будь-яку окрему особу) рятує тільки покаєння – переорієнтація зосередження уваги з себе на ближньому, з лише своїх інтересів на інтересах ближнього, перебазування з позиції зла, гордині, нехтування і ненависти на фундамент любови й милосердя [14]. Ця переорієнтація починається з кожного зокрема. Любов породжує любов, а любов завжди перемагає [15].

Настав час окреслити межу, за якою патріотизм зникає зовсім – руйнує себе сам.

Наведемо фразу одного воїна з твору Кіплінга: «Була б Англія слабкою, я б залишив її» [16]. Хіба це патріотизм? Хіба це любов? О, ні, любов так не скаже! Уявімо собі матір, яка любить дітей, доки вони маленькі та ласкаві, або чоловіка, який кохає жінку, доки вона молода й красива, і жінку, яка кохає чоловіка, доки він здоровий і багатий. Хто любить свою країну, – не розлюбить її в біді й нещасті, в занепаді й поневоленні. Він любить Батьківщину за те, що вона його [17], а хтось любить свою країну за велич і славу, за якісь вигоди... А що станеться, коли вона втратить славу та велич? Відповідь не є складною: він її розлюбить, покине її, мов тонучий корабель [18]. Що любити, якщо все, що любив, пропало? Ось так, той же пихатий, самохвальний і самовпевнений «патріотизм» веде на шлях зради [19]. Ось так і перестає патріотизм бути любов'ю і патріотизмом, знищуючи себе сам. Попри все і тут є вихід – покаєння і віднайдення справжнього патріотичного скарбу свого серця, бо «де ваш скарб, там і серце ваше» (Лк.

12:34). Він у любові до рідної землі чи у власній пихатості та гордині, які підігриваються, живляться славою і величчю своєї країни?

На закінчення варто ще раз наголосити, що справжній патріотизм – це все-таки любов. Отже, кожен його вияв має керуватись саме любов'ю, а не ілюзіями кращості, вишості, винятковості та ін. Любов – це дар! Люблять не за щось, а просто так, бо люблять – і все. Пам'ятаймо, що любов завжди скерована на когось, тому вона і є любов'ю²⁰. Якщо ж вона зосереджується навколо нас самих, то й любов'ю перестає бути, а перетворюється в егоїзм. Ось так любов «стає бісом», а справжній патріотизм – «бісівським».

Попри всі небезпеки, які чигають на нас за помилковим розумінням патріотизму, не можна його відкидати. Правдивий патріотизм справді є доброзичливим і ґрунтується на любові. Він виховує усвідомлення своєї власної гідності, а це допомагає шанувати інших, та й, зрештою, він є добрим провідником і вчителем на шляху до досягнення найважливішої чесноти – любові. А що важливіше за любов, коли йдеться про стосунки людей між собою та Богом?

[1] Так останній називає К.С. Люїс, англійський письменник і християнський мислитель. Див.: Клайв Стейплз Льюїс. Любовь // Пока мы лиц не обрели. Санкт-Петербург, 2006, с. 577, 580.

[2] Англіканець – вірний Англіканської Церкви.

[3] Клайв Стейплз Льюїс. Любовь // Пока мы лиц не обрели. Санкт-Петербург, 2006, с. 577-580.

[4] Класифікацію різновидів патріотизму подано за: Клайв Стейплз Льюїс. Любовь // Пока мы лиц не обрели. Санкт-Петербург, 2006, с. 577-580.

[5] Клайв Стейплз Льюїс. Любовь // Пока мы лиц не обрели. Санкт-Петербург, 2006, с. 578. Пор.: «Хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого не бачить» (I Йо. 4:20).

[6] Патріотизм як любов має бути на когось і на щось скерований, але не сам на себе.

[7] Пор. з євангельськими словами: «І коли твоє праве око тебе спокушає, вирви його й кинь геть від себе; ліпше тобі, щоб один твій член загинув, аніж щоб усе твоє тіло вкинуто у пекло» (Мт. 5:29).

[8] Перший різновид патріотизму залежить не від історії, а від факту нашого народження в певній місцевості; другий різновид зумовлений історичним минулим, яке від нас не залежить.

[9] Чим менше людина знає і цінить своє минуле, тим більша небезпека знецінення і байдужості стосовно до всього сучасного, яке є надбанням і плодом попередніх поколінь.

[10] Націоналізм – це сукупність поглядів і життєва позиція, які ґрунтуються на обстоюванні права кожної нації на державність і самостійність, а також на ідеї всебічного вільного розвитку власної нації серед інших націй; справжній націоналізм передбачає гідне ставлення до всіх інших націй.

[11] Не вдаватимемось до дискусій про гідність, однак здається, що людська гідність не припускає зверхности, ненависти і гордині; також слід розрізняти почуття гідності і пихатості чи гордорсти. Окрім того, «усвідомлена любов до свого народу не поєднується з ненавистю до інших» (Д. Лихачев).

[12] Подається в лапках, бо це за суттю вже не є патріотизмом.

[13] Мимоволі пригадується операція «по принужденню к миру» здійснена російськими військами в Грузії в серпні 2008 року.

[14] Така переорієнтація «спасає» і попередній (третій) різновид патріотизму.

[15] I Кор. 17:7.

[16] Цит. за: Клайв Стейплз Льюис. Любовь // Пока мы лиц не обрели. Санкт-Петербург, 2006, с. 577, 580.

[17] Люблять Батьківщину не за те, що вона велика, а за те, що своя (Сенека). Задля Батьківщини треба жертвувати навіть славою (латинське прислів'я).

[18] Яку тваринку нагадує така поведінка?

[19] Той, хто в біді кидає свій народ, стає його ворогом (Ч. Айтматов).

[20] «Любов не шукає свого» (пор.: гимн любові ап. Павла: I Кор. 13:1-8).

С. Паламарчук. Про любов до Батьківщини або як не стати патріотом-зрадником // Слово № 3-4 (37) (2008-2009) с. 34-36 Доповідь виголошено на VII Форумі молоді Дрогобиччини:

«Формування світогляду та поведінки молоді на сучасному етапі розвитку і становлення України» 24 лютого 2010 р.